

GHEORGHE IVĂNESCU

1912–1987

PROFESORUL GHEORGHE IVĂNESCU: ÎNCERCARE DE PORTRET SPIRITUAL

ILEANA OANCEA

În *Istoria lingvisticii românești*, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, coordonată de Iorgu Iordan, capitolul *Lingvistica romanică* este foarte sumar, deși, în acest domeniu numit de Leo Spitzer „praeceptrix linguisticae”, există personalități de mare importanță. Într-o asemenea istorie, Gheorghe Ivănescu s-ar cuveni a fi tratat, cu deosebită atenție, nu numai ca romanist, ci și ca românist și teoretician al limbajului, el fiind, alături de Sextil Pușcariu, cel mai de seamă lingvist român. Gheorghe Ivănescu întrupează idealul filologului total, reflectând aspirația spiritului românesc spre o cunoaștere cu caracter integrativ.

Mircea Eliade vorbea despre o vocație enciclopedică a culturii române. Ea se află, exemplar ilustrată, în opera acestui mare savant, format în ambianța intelectuală a universității ieșene, pe care, în spirit, nu a părăsit-o niciodată, întâlnindu-se, astfel, cu un alt mare „ieșean”, afirmat pe alte meleaguri decât cele românești, Eugeniu Coșeriu.

Gheorghe Ivănescu a cunoscut o carieră universitară marcată de întreruperi și peregrinări: de la Iași la București, apoi la Timișoara și Craiova și, din nou, la Iași. A fost nevoit să plece de la Universitatea din Iași, întrucât și-a exprimat public neadeziunea la ideile lingvis-

tului sovietic Marr, ceea ce era un lucru ieșit din comun și deosebit de periculos, într-o perioadă dominată de o puternică opresiune ideologică. Datorită acestei brutale excluderi, a avut parte, cum mărturisește el însuși, de cea mai „fericită” perioadă a vieții sale, când, lipsit de bani, se hrănea sumar. „Mâncam morcovi și eram extrem de fericit”, iată o afirmație paradoxală, scoțând în evidență latura fantastă, călinesciană, a unei personalități care trăia după alte legi decât cele obișnuite. Stătea ore întregi la Biblioteca Academiei, în lecturi prelungite. Trăirea în acord cu nevoile sale spirituale rezuma „fericirea” de atunci a profesorului, rupt de ambianța intelectuală de care era, totuși, atât de puternic legat.

Profesorul evocă, într-un interviu, anii petrecuți, copil fiind, în Vutcanii natali, într-o Moldovă care își afirmă tradiția veche culturală și în satele mai modeste, tradiție pe care viitorul mare savant a respirat-o cu întregul elan al unei vârste fragede, elan care nu-l va părăsi niciodată. Este latura idealistă a ființei sale, care i-a jalonat un destin sinuos, cu suișuri și coborâșuri, în plan existențial, dar mereu ascendent în planul muncii intelectuale.

Aș reține din această primă etapă, pe care o consider emblematică, următoarele mărturisiri: „[...] atmosfera intelectuală a Vutcanilor de atunci m-a determinat să prețuiesc în mod deosebit munca și specializarea științifică și pe oamenii de știință, pe care-i consideram elita societății, și mi-a dictat, cu toată vârsta mea fragedă, un puternic ideal de viață, pe care, în fond, nu l-am trădat când am înlocuit astronomia (prima sa alegere, n.n.) cu filologia. Dar satul Vutcani și, mai exact, familia mea vutcănească mi-a mai dat ceva: lecția patriotismului dus până la sacrificiul vieții. Căci fratele mamei, învățătorul [...] care-și iubea țara și poporul cum puțini o fac, a murit în lupta de la Topraisar, pe frontul dobrogean, la 26 de ani. Această tragedie, acest tribut de sânge pe care l-a dat familia mea atunci pentru îndeplinirea idealului care însuflețea pe intelectualii țării a zguduit puternic pe toți cei din neamul nostru și a rămas mereu prezent în conștiința familiei mele, ai cărei membri au înțeles că viața noastră trebuie închinată țării”¹.

¹ Grigore Ilisei, *Gheorghe Ivănescu*, în *Portrete în timp*, Iași, Editura „Junimea”, 1990, p. 127.

Efervescența Iașului universitar al tinereții profesorului purta nume prestigioase: Alexandru Philippide, Iorgu Iordan, Garabet Ibrăileanu, George Călinescu. Aici s-au conturat câteva idei fundamentale privind cercetarea lingvistică, întărite de specializările în filologie și filozofie, la Paris și la Roma, în compania unora din cei mai importanți lingviști europeni ai momentului, idei pe care le regăsim, într-o primă instanță, în teza sa de doctorat, publicată cu titlul *Problemele capitale ale vechii române literare*, 1947, în care a schimbat viziunea impusă de Ovid Densusianu, privind baza dialectală a limbii române literare. Spiritul „pozitivist”, evident în multitudinea de fenomene analizate, era luminat în permanență de cele câteva răspunsuri la „problemele capitale”, de natură teoretică, ale lingvisticii. Substratul teoretic nu era specific unei lucrări de dialectologie propriu-zisă, așa încât, încă de pe atunci, se vedește anvergura efortului explicativ al unui lingvist desprins din cadrele rigide ale cercetării de factură neogramatică, atât de caracteristice multor investigații.

Acest excepțional om de știință, poate ultimul spirit renescentist al lingvisticii românești, a fost, timp de șapte ani (1962-1969), profesor la recent înființata Facultate de Filologie timișoreană, prin reintegrarea lui în învățământul superior, pe care a înțeles să-l slujească în acord cu înaltele sale idealuri care se conturaseră încă din copilăria vutcăneană.

A fost o mare șansă a facultății, care nu avea o prestigioasă tradiție în spate, ca în cazul facultăților de la București, Cluj și Iași, de a avea o personalitate care știa ce trebuie să facă pentru a împlini datoria de ctitorire spirituală.

Marele profesor a determinat o profundă schimbare de paradigmă în pregătirea unor foarte tinere cadre didactice, pe care le-a introdus, cu exigență și în același timp cu sollicitudine, în ceea ce am putea numi marea lingvistică, într-o sincronizare atât de necesară a formației lor cu știința contemporană, dar și cu diacronia cercetărilor lingvistice, în aspirația de „a nu rămâne toată viața prizonieri în cântul întâi al *Iliadei* lui Homer”. Sunt cuvintele profesorului, pe care ni le rostea adesea, când ne mai dădea o nouă lucrare, dificilă, din

unul dintre marii reprezentanți ai lingvisticii mondiale, care trebuia studiată într-un timp foarte scurt...

Idealul pe care l-a impus a fost acela al formației multilaterale și al unei pasiuni pentru lectură care să stimuleze, în cele din urmă, creativitatea tinerilor săi discipoli.

Datorită naturii sale nonconformiste și desăvârșitei onestității intelectuale, ca și datorită erudiției sale de tip renesantist, a fost o prezență copleșitoare, uneori paralizantă, inconfundabilă, de neuitat. Ea ne-a marcat pe toți cei care am avut privilegiul să-i fim în preajmă.

Generos, mereu încrezător, uneori propunându-ne ținte dificil de atins, aproape fanteziste, unele, printr-o complexitate greu de decantat, Profesorul s-a străduit să ne familiarizeze cu marile idei ale lingvisticii mondiale, ajutându-ne să „ardem etapele”, într-o perioadă dominată de confuzia valorilor, de precaritatea informației și de puținitatea modelelor intelectuale, ca și de absența contactelor lingvistice internaționale.

Am fost doctoranda profesorului Ivănescu și asistenta sa, pentru cursurile de lingvistică romanică. Ideile expuse de acesta în celebrul articol, de mare forță teoretică și explicativă, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, apărut în „Philologica”, II, Craiova, 1972, mi-au generat un mod particular de abordare a diacroniei lingvisticii romanice, prezent într-un curs publicat în 1978 și devenit cartea *Romanitate și istorie*, în 1993, care i-a produs profesorului o bucurie deosebită.

Gheorghe Ivănescu a dat ritm vieții universitare, prin ședințele săptămânale în care ne urmărea evoluția, ne împrumuta cărți și discuta cu specială atenție ideile pe care încercam să le dezvoltăm în primele noastre studii. Aceasta este, poate, „lecția” cea mai prețioasă, lăsată de mentorul nostru, pentru că viza atmosfera și substanța însăși a vieții academice, care trebuia să prindă o anumită coerență și să manifeste o anumită consecvență.

Această lecție a fost urmată cu dăruire și cu aceeași credință în valoarea muncii intelectuale de profesorul Ștefan Munteanu, cel mai apropiat discipol ivănescian, ieșean și el, ca proveniență, o perso-

nalitate de mare notorietate în domeniul stilisticii și al cercetării limbii literare.

O altă lucrare fundamentală a profesorului Gheorghe Ivănescu a fost *Istoria limbii române*, apărută la Iași, în 1980, la Editura Junimea, ale cărei principii directoare în studierea limbii române se conturaseră încă din anii timișoreni, trimițând în cele din urmă la teza sa de doctorat. Este această lucrare cea mai importantă și mai originală istorie a limbii române, în care regăsim concepția ivănesciană despre existența a două lingvistici: lingvistica limbilor populare și lingvistica limbilor literare, cu principii și metode diferite, expusă, cu toată claritatea, în 1972, în *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*.

Gheorghe Ivănescu a plecat din Timișoara când cu adevărat puteam să înțelegem anvergura gândirii sale lingvistice și am regretat enorm această plecare. Am continuat să ne întâlnim cu ocazia pregătirii doctorale, dar în plan spiritual nu ne-am despărțit niciodată.

Galeria celorlalți mari profesori pe care am avut șansa să-i avem la Timișoara, Gheorghe Tohăneanu, Eugen Todoran, Ștefan Munteanu, Victor Iancu, s-a întregit, astfel, cu cei șapte ani deosebit de efervescenti ai celui care poate fi considerat, cu adevărat, un întemeietor de școală filologică timișoreană, prin amploarea și originalitatea concepției sale lingvistice, infuzată în unele lucrări ale discipolilor săi. Șapte ani, o cifră magică ale cărei reverberații pot fi descoperite în textura unei deveniri spirituale pe care am trăit-o cu fervoare.

Profesorul și-a îndeplinit menirea pe care și-a asumat-o în spiritul idealurilor sale de o viață.